

EGE BÖLGESİNDE İLK İNCİRCİLER (ZİRAAT) KONGRESİ VE TÜRKİYE'DE TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNİN DOĞUŞU

Sabri YETKİN

Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihinde, tarım üreticisinin tabandan gelen örgütlenmesinin, yani kooperatifleşmenin ilk örneğini oluşturan Tarih Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, kuruluşundan günümüze kadar uzanan seksen yıllık bir süreçte Türkiye'nin ekonomik gelişiminde çok önemli işlevler üstlenmiş bir kurumdur. Tarih'in kuruluşundaki temel felsefe ; Batı Anadolu ekonomisinde ayrıcalıklı bir yer üstlenen incir üzerinde oynanan oyunlar ve bu ürünün ticaretinin gerçekleştiği yer olan İzmir Yemiş Çarşısı'ndaki emperyalist tekeli kırmak için incir üreticisinin, İttihat ve Terakki Partisi'nin uygulamaya koyduğu "*Milli İktisat*" politikası doğrultusunda örgütlenmesidir.¹

İncir ağacının ticaret temin edecek şekilde ve en uygun koşullar altında yetişmesine elverişli yerler Aydın ve İzmir vilayetleri olarak karşımıza çıkar. Son derece nazik ve her yerde yetişmesi pek olanaklı olmayan bu antik ürün ; Ege Bölgesinde Aydın demiryolunun iki tarafında Reşadiye-Karapınar, Umurlu-Nazilli istasyonları arasında yoğun bir biçimde üretilmekte olup², yöre incirleri eskiden beri dünya piyasalarında tanınmış ve bölgenin önde gelen ihraç ürünleri içinde yer almıştır.³

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren *Aydın Vilayeti* 'nin⁴ en önemli tarımsal ürünü ve ticari metallerinden biri olan incir, pek çok dış pazarda revaç görmekteydi. Bu ürünün tüm işleme ve ticaretinin yapıldığı yer ise İzmir'di. XIX. yüzyıldan itibaren Os-

1 Türkiye'de Tarım Satış Kooperatiflerinin doğuşuna yol açan gelişmeler hakkında detaylı bilgi için bkz. *Tarih Tarihi*, İzmir, 1993, ss. 13-52.

2 İsmail Hüseyin (Tökin), *Türkiye'de Köy İktisadiyatı*, İstanbul, 1934, s. 71.

3 A.B. Cunningham, "The Journal of Christophe Aubin : A Report on the Levant trade in 1812", *Archivum Ottomanicum*, VIII, (1983), ss. 5-131. Ayrıca Mac Farlane, *Constantinople et le Turque en 1828 et 1829*, Paris, 1830, I, ss. 40-56, 118-119.

4 Aydın Vilayeti, 1864 tarihli "*Teşkilat-ı Vilayet Kanunu*" gereğince kurulup, merkezi İzmir olmak üzere Aydın, Saruhan (Manisa), Mentеше (Muğla) sancaklarından oluşuyordu. 1890'da Denizli'nin de vilayete katılmasıyla sancak sayısı beşe yükseldi. Bkz. *Düştur*, (Terrib-i Ewel), C. II, ss. 24-35 ve *Salmame-i Devlet-i Aliyye*, 1870, s. 218.

manlı İmparatorlu'nun en önemli ekonomik merkezlerinden biri haline gelen İzmir ; I. Dünya Savaşına kadar olan süreçte İmparatorluğun bir açık pazar şehri kimliğine bürünerek, dış dünya ile olan ilişkileri en üst düzeye tırmadı. XIX. yüzyıl ortalarında Osmanlı dış ticareti içinde % 7.5 kadar payı olan İzmir'in payı, 1870'li yıllarda % 30'lara ulaşmıştı. Anılan tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun toplam ithalatının % 20'si, toplam ihracatının ise % 43'ü İzmir'den gerçekleşiyordu.⁵ İzmir limanından ihraç edilen incirin, İzmir'in toplam ihracatı içerisindeki payı 1873'te % 4 iken yüzyılın sonlarına değin sürekli bir artış göstererek 1887'de % 15'e ulaştı.⁶ İncirin dış pazarlardaki payının artmaya başlaması, üretime de yansımış 1888'de 56.000 yük⁷ olan incir üretimi 1912 yılına gelindiğinde yaklaşık iki katlık bir artışla 103.600 yüke ulaşmıştı.⁸ Görüldüğü gibi son derece önem kazanan bu ürünün en büyük pazarını İngiltere başta olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa ve Mısır gibi ülkeler oluşturmakta ; incir ve hurdasının bu ülkelere yapılan dış satışından dolayı oldukça yüklü bir para Osmanlı ülkesine akmaktaydı.

İncir mevsimlik bir ürün olmasına rağmen ; üretim aşamasından başlayarak, pazarlanıncaya kadar çok geniş bir hizmet sektörünü istihdam etmekte ve bu ürünün üzerinden çok geniş bir halk kitlesi geçimini sağlayarak, İzmir ve hinterlandının ekonomisine oldukça büyük bir katkıda bulunmaktaydı.⁹

5 Abdullah Martal, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarsında İzmir ve Çevresinde Sanayi ve Ticaret*, İzmir, 1992, (D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), s. 85.

6 Ch. De Scherzer, *La Province de Smyrna*, Vienne 1873, s. 224-225 ve F. Rougon, *Smyrna Situation Commerciale et Economique*, Paris, 1892, ss. 268-280. Ayrıca ; *Aydın Vilayeti Salnamesi 1890-91*, s. 782. Kuru incirin Osmanlı İmparatorlu'nun genel ihracatı içindeki payına baktığımızda ; 1878'de 241.314 altın lira ile toplam ihracatın % 3'ünü, 1900'de ise 571.738 Altın Lira ile toplam ihracatta % 4'lük bir payı işgal ettiği görülür. Bkz. C. Aybar, *Osmanlı İmparatorlu'nun Ticaret Muvazenesi 1878-1913*, Ankara, 1938, ss. 55-58. Yine bu konuda İzmir Limanından yapılan ihracatın bileşiminde kuru incir ve üzümün yüzdeleri şurada : O. Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Giriş*, İstanbul, 1974, s. 214. Ayrıca bu konunun geniş bir değerlendirilmesi : *Tarih Tarihi* ss. 13-23.

7 1 Yük = 220 Kg.

8 Kuru İncirin Ege Bölgesinde yıllara göre üretimi şöyledir:

Yıl	Kuru İncir (1000 Yük)
1888	56
1892	66
1897	68
1900	72
1908	105
1912	103.6

V. Eldem, *Osmanlı İmparatorlu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara, 1970, ss. 82-84. Ayrıca bölgenin incir rekoltesi için bkz. I. Türkiye Ziraat Kongresi Tutanakları.

9 Bu sektörde geniş bir kitlenin geçimini nasıl sağladığını, incir piyasasındaki dalgalanmalardan çalışan kesimin ve Ege Bölgesi ekonomisinin doğrudan nasıl etkilendiğini ; "İncir Nakliyatı" konusunda Osmanlı -Aydın Demiryolu Kumpanyası ile İzmir Yemiş Çarşısındaki incir tüccarı, deveciler ve üreticiler arasında yaşanan anlaşmazlık olguyu çok net olarak sergilemektedir. Konu için

XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorlu'nun ekonomisinin yabancı sermaye tarafından denetlenmesi ve ticaretinin büyük bir bölümünün levantenler ya da yabancı sermayenin işbirlikçisi yerli azınlıkların elinde bulunması ; XX. yüzyıla geldiğimizde, çok büyük ekonomik sorunları da beraberinde getirmişti. Bir tarım ülkesi olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun önemli bir bölümü tarımla uğraşmakta olup ; bu kesim ekonomik sorunlardan en çok etkilenen kitleydi.

Ziraat Bankası 1869'da kurulmuş olsa da, banka düşük faizli ve yaygın tarımsal kredi ağını yaygınlaştıramamıştı. ¹⁰ Bankanın tüm üreticileri kapsayamaması ; para bulma konusunda üreticiyi arayışlara yönlendirmiştir. Böyle bir boşluk, doğası gereği doldurulacaktır. Bu boşluğu dolduranlar da yabancı sermaye destekli İzmir'deki incir tüccarlarıydı. Bunlar incir üreticisine son derece yüksek faizli borç para verip ürün zamanı çok düşük fiyatla mallarını alarak, üreticiyi gelecek yıla borçlu bırakmaktaydılar. İzlenen bu yöntem sonucu, üretici birkaç yıl içinde tüm mal varlığını yitirip kendi toprağında köle durumuna düşmekteydi. İncir üreticisinin yaşadığı içler acısı durumu kooperatif şirketinin kurucularından Kazım Nuri (Çörüş) aşağıdaki gibi dile getiriyordu :

"...Hepimiz bağçe sahibiyiz ve bu memleket servet-i tabiiye itibarıyla vilayetin en zengin bir livasıdır. Livanın servetinin kısm-ı azamını bizim incir bağçelerimiz teşkil ettiği halde bu vakte kadar bu bağçelerin sahipleri olan bizler bağçelerden hakkımız olan istifadeyi layıkıyla temin edemiyor ve yetiştirmediği mahsulü ötekine berikine kapdırarak pek cüz'i bir istifade ile iktifa etmek mevkiinde bulunuyor idik. Senelerden beri devam eden bu hal en zengin bir muhitde bulunduğumuz halde, yüzde seksenimizin borç içinde boğulmasına sebep olmuş, bizi servet içinde fakr ü sefalet mahkum etmiş idi. Cenab-ı Hakkın bizim memleketimize verdiği bu imtiyaz-ı tabiiinin faidelere memleketin asıl sahipleri olan bizlere değil bize tamamen yabancı olankimselere akıb gidiyordu. Bu hal bi't-tabii bu suretle devam edemezdi. Çünkü bu fena yolunda yürümek, memleketimizi tamamen başkalarına devrederek az zaman sonra hizmetkar menzilesine inmek netice-i müessifesi hasıl edecek idi. Pek büyük teessüfe şayandır ki bu söz aynı hakikattir. Ve memleketimizde bu yolun kurbanları her gün göze çaracak derecede çokdur. Bir zamanlar sahibi olduğu bağçesinin az zaman sonra müsteciri ve daha sonra hizmetkari olan ne kadar zavallı aileler vardır !"¹¹

Ahenk Gazetesinin 24 Temmuz - 23 Ağustos 1907 tarihleri arasındaki nüshalarına bakınız.

10 1888 yılında İzmir Şubasını açan Ziraat Bankası, Türk üreticilerin sorunlarını çözmekten uzaktı. İzmir'in ünlü edebiyat ve fikir adamı Halit Ziya, anılarında bankanın o yıllardaki işlevini şu çarpıcı anlatımla dile getirmekteydi : "... Ziraat Bankası ne yapardı ? Onu anlamak için vilayetin resmi gazetesini baştan başa dolduran satılığa çıkarılmış tarlaların ilanlarını görmek yeterdi. Bu ticaret savaş yerinin kurbanları istihlâciler, fayda görenleri yabancı veya yarı yabancı milletler, seyircileri Türkler idi." Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul, 1969, s. 139.

11 Alıntıyı zikreden, Yunus Nadi (Abaloğlu), "Millî İktisadın İlk Esaslı Harvesi", *Tasvir-i Efkâr*, 16 Ekim 1916 - 29 Eylül 1332.

Para bulma konusunun dışında, üreticinin başka konularda da büyük sıkıntıları vardı : Şöyle ki, İncirin bahçede yetişmesinden başlayıp, İzmir'e nakline varıncaya kadar "Deveci Ağa" sınıf tahakkümü başta olmak üzere, rekolte tahmincilerinin sürekli olarak rekolteyi yüksek göstererek, fiyatları düşük tutmasından tutalım, İzmir Yemiş Çarşısındaki komisyoncuların dalaverelerine varıncaya kadar üretici iyice ezilmekteydi. Son derece ilkel koşullarda üretim yapan ; varını yoğunu, alın terini, emeğini vererek elde ettiği ürününü değer fiyatından pazarlama olanağından yoksun bulunan üretici, kooperatif şirketlerinin bulunmaması, hatta böyle kuruluşların adının dahi pek duyulmaması olmasından dolayı yabancı tüccarların insafına mahkum kalıyordu.¹²

Böylesine üretici aleyhine bir anlayışın sonuçları, İzmir Yemiş Çarşısında son derece belirgin bir şekilde yaşanmaktaydı. 4 Nisan 1912 tarihli *Anadolu Gazetesinde* Kazım Nuri (Çörüş)'nin kaleme aldığı bir makale, bu oluşumu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir :

*"Hangi bir bağçe sahibine veya bu çarşı ile muamelede bulunan bir adama müracaatla fikrini sorsanız, en kat'i ve kestiren tarikle alacağınız cevap batakhane kelimesinden ibaret kalır. Fi'l-hakika burası batakhaneden başka bir şey değildir. Her sene incir zamanında hemen her gün bir kaç zavallının ilam-ı iflası yazılan bir çok bağçecilerin esaret-i ebediyesine hükm verilen mağazalarından hiç birinde küşadından beri bir gün için reva-yı iltifat görmemiş (!) vazifesi itibarıyla örümcek ağundan başka bir şeye benzemeyen bu yerlerin tuzakçıları kazanmak için hile, ihtikar ve hırsızlıktan başka çare düşünememiş(lerdir)!..."*¹³

Görüldüğü gibi, olumsuzluklarla dolu bölgedeki tarım-ticaret ilişkileri, insanları düşünmeye sevk etmiş ve kurtuluşun üreticilerin birleşmesinden geçeceği düşüncesi pek net olamamakla birlikte şekillenmeye başlamıştır. Nazilli'li bir avukat olan Haşim Enveri, 28 Ağustos 1902 tarihinde *Ahenk* Gazetesine gönderdiği bir yazıda ; "birkaç alıcı tüccarın elinden kurtulmak için", birleşmek gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁴ Üreti-

12 Yukarıdaki paragrafta anlatmış olduğumuz üretici aleyhine yaşanan oluşumlar hakkında geniş bilgi için bkz. *Tarih Tarihi*, ss. 29-37. Ayrıca kooperatif kurulmadan önce incircilerin yaşadıkları kötü ortamı Yunus Nadi aşağıdaki gibi anlatıyordu :

"... Bir kaç sene evveline gelinceye kadar Aydın İncir mahsulünün ticareti pek sıkı araştırılma adedleri belli sekize ona varan mutavassatların ellerinden geçmek suretiyle ceryan ederdi. İncir mahsulü en son istihlak mevkiine varabilmek için rencberin tarlasından başlayarak sekiz on elden geçer ve incire sürülen bu eller tabii o kıymetdar mahsulün altın revnakından cilalanırdı. Deveci, simsar, komisyoncu, tacir... İlh. gibi bir takım tufeyli mahlukat ki hep incirin sırtından geçinirler, hatta her sene binlerce lira kazanırlardı. Bu mahsulden halkıyla istifade edemeyen bir sınıf halk vardı : İncir mahsulünün hakiki sahipleri olan Aydınlılar..." Bu yazının devamı için bkz. Yunus Nadi (Abaloğlu), "Mülli İktisadın İlk Esası Hatvesi, I", *Tasvir-i Efkar*, 11 Ekim 1916-28 Eylül 1332.

13 Kazım Nuri (Çörüş), "İncircilik Aleminde", *Anadolu*, 4 Nisan 1912- 27 Mart 1328.

14 *Ahenk*, 28 Ağustos 1902-15 Ağustos 1317.

ciyi korumaya ve onları birleştirmeye yönelik iyi niyetli bu düşünceler ne yazık ki ters tepiyor, bu yazıdan tam on sene sonra birleşenler İzmir'li incir tüccarları oluyordu.

İncirden oldukça iyi para kazanmış olan tüccarlar, bu tatlı kârı daha da arttırmak amacıyla, İzmir'de incir ticaretiyle uğraşanlardan Mösyö Masir ve Ortakları ile Mösyö Giraud, Mösyö Whitall, Hamparsumyan ve Elmasyan gibi güçlü tüccarlar İzmir'li yabancı incir tüccarlarını ortak bir çatı altında toplamaya girişmişler ve halk arasında "İncir Tröstü (= Sendikası)" olarak anılacak iki yüz bin Lira sermayeli bir şirketi Ocak 1912'de kurmuşlardır.¹⁵

Şirketin kuruluş nizamnamesine göre ; Tröst her biri bir Liralık iki yüz bin adet hisse senedi çıkaracak ortaklığa katılacak tüccarların adı, mağazası, hasılı herşeyi şirket namına devrolunacak ve takdim edilecek meblağ karşılığında ortak olan tüccarlara hisse senetleri verilecek ve ortaklar yirmi sene boyunca kendi adlarına ne incir işi yapabilecekler, ne de her ne şekilde olursa olsun yeni iş yapmak isteyenlere kesinlikle ortak ve yardımda bulunmayacaklardı.

Nizamnamenin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla, İzmir İncir Tröstü yani, "The Smyrna Fig Packers Ltd.adlı şirket hem alıcı, hem de satıcı olacak ve üreticinin ürünü istediği fiyattan alacak ve yurtdışına rekabetsiz dilediği fiyattan satacaktı. İzmir İncir Tröstünün kurulması yazarları harekete geçirmiş, kamuoyunu tröstün doğuracağı felâketler konusunda aydınlatabilmek, amacıyla ve o dönemde uygulanmaya girişilmiş olan "Milli İktisat" politikası doğrultusunda basında yazılar yer almaya başlamıştır. :

"... Ey hükümet, ey ahali ! Pek ala bilirsiniz ki, iki yüz bin liralık bir incir sendikası teşkil eden bu mösyöler dünyanın rakipsiz bir mahsulü olan incirlerimizi aralarında kararlaştırdıkları fiatlarla yok bahasına satın alarak müstahsilimizi ve incir ticaretiyle alakadar olan vatandaşlarımızı kabil olduğu kadar ezeceklerdir... Çok az bir fiatla satın aldıkları incirleri bundan sonra uyuşarak sendika etdikleri cihetle yok bahasına almaya kimse mani olamayacaktır. Binaenaleyh elimizdeki gül gibi mahsullerimizi onların istedikleri fiatdan bir santim bile fazlasıyla satamıyacağız. Bu ise zavallı halkımız, hatta zavallı mahsulümüz için ne elim bir işkencedir."¹⁶

15. Ahenk, 5 Ocak 1912-23 Kanun-ı Ewel 1327. ve *Tarih Tarihi*, ss. 37-41. Ayrıca, İncir Tröstü olarak bilinen "The Smyrna Fig Packers Ltd." adlı şirket için bkz. Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Ankara, 1982, s. 226 ve İlhan Tekeli, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sistemlerinin 19. Yüzyıldaki Değişimi", *Üç İzmir*, İstanbul, 1992, s. 134.

16. *Anadolu*, 11 Ocak 1912-29 Kanun-ı Ewel 1327.

İncirin üretici elinden yok pahasına alınması için böylesine dev bir kuruluş oluşturulurken, basın üzerine düşen görevi yerine getirmeye başlamış ; İncir Tröstü aleyhinde ve çalışmalarının hangi esaslar doğrultusunda olacağını bildiren yazılar sütunları doldurmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, kaleme alınmış pek çok yazının içeriği incelirse ; kurulan tröstün tam bir tekel olduğu ve incir fiyatını asgariye çekerek, üreticiyi esir durumuna getirecekleri belirtilmekteydi.¹⁷

İncir tröstünün, Yemiş Çarşısından rekabeti kaldırarak, tek fiyat uygulanacağını anlaşılması üzerine üretici hayretler içerisinde, iradesini kaybetmiş, ne yapacağını şaşırılmış iken ; incirin çok yaygın olarak yetiştirildiği bir yöre olan Germencik'den aydınlık düşünceler belirmeye başlamıştı. Germencik Belediye Reisi Ali Rıza ve eşrafından Hafız Tahir Efendilerin, 16 Ocak 1912 tarihli **Ahenk** ve 17 Ocak 1912 tarihli **İtti-had** Gazetelerinde **İncir Sendikası Meselesi** başlığıyla yayınladıkları yazıda ; belki de de Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilecek "**Ziraat Kongresini**" örgütlemeye çalışıyorlardı :

"Ödemiş, Ayasuluğ, Balatlık, Söke, İneabad, Erbeğli, Karapınar, Aydın, Umurlu, Köşk, Sultanhisar, Atça, Nazilli, Bozdoğan, Kuyucak ahali-i muhteremesine :

Ey incircilikle alakası olan rençberan, artık bu mesele bizim hayat, mematımız, bizim değil hatta vilayetimiz ahalisinin büsbütün menfaatleri aleyhine zararımızdır. Gafletin bu derecesi dünyada tasavvur olunamaz. İnsan kendinin mahvına karşı da ihtiyar-ı sükut ederse buna da insanlık denmez. Arkadaşlar uyanalım! Zira son pişmanlık faide vermez. Dört yüz bin kişinin medar-ı maiyeti olan bir varidatımıza karşı İzmir'in 20-30 kişiden mürekkep alıcı ve satıcılarının şimdiye kadar bizim yüzümüzden meşru, gayr-i meşru toplamış, birikdirmiş oldukları binlerle, hatta yüz binlerle liralara kanaatları gelmeyip her halde bizim mahvımıza daim olmak üzere bir sendika tesisine teşebbüs etdiler.

*... Ahali-i kiram, bu nankörler bizlere zerrece insan nazarıyla bakmamaktadırlar. Maa-mafih bunun çare-i yeganesi bizler dahi şimdiden bu meseleye dair beynimizde icab eden muameleye teşebbüs edelim. Her şeyi hükümetten beklemeleyelim. İşte balada zikr olunan kura ve kasaba ahalisi buldukları mevkiden ve ashab-ı iktidardan kendileri namına ikişer, üçer vekil tayin etsinler bir mahall-i ictimaya tayin edelim orada kongre yapalım. Gerek sendika ve gerek incirciliğin teferruatına dair görüşelim. İcab eden muameleye tevessül edelim. İnsanlığımızı bu insaniyet düşmanlarına bildirelim..."*¹⁸

17 **Anadolu**, 11 Ocak 1912-29 Kanun-ı Evvel 1327, 30 Ocak 1912-17 Kanun-ı Sani 1327 ve **Ahenk**, 7 Şubat 1912-25 Kanun-ı Sani 1327 ve **Anadolu**, 23 Şubat 1912-10 Şubat 1327, 5 Nisan 1912-23 Mart 1328.

18 **Ahenk**, 16 Ocak 1912-3 Kanun-ı Sani 1327 ve **İtti-had**, 17 Ocak 1912- 4 Kanun-ı Sani 1327.

Basında yer alan yukarıdaki kongreye çağrı yazısı üreticiler için bir umut ışığı olmuş ve insanları heyecanlandırmıştı. Bu yazıdan bir kaç gün sonra Reşit isminde Aydın'lı bir avukat, "*Haklı Bir Feryad-Faideli bir Davet*" başlıklı yazısında ; incir tröstünün bahçe sahiplerini mahvedeceğini vurgulayarak, bu olumsuz durumun giderilmesi için üreticilerin mutlaka toplanacak kongreye katılmaları gerektiğini dile getiriyordu.¹⁹ Böylesine bir çağrı üreticileri ateşlemişti ve üretim bölgelerinden kongreye katılınılacağına ilişkin haberler çok sık olarak basında yer almaya başlamıştı.²⁰ Bu yazıların yanı sıra kongrenin İzmir'de toplanması da gündeme geliyordu.²¹

Bu arada İzmir Yemiş Çarşısı tüccarlarından Hancızade Mehmet Sabri Efendi ise ; rençberin aklının küt olduğunu ve kendi kendine bir şey yapamayacaklarından dem vurarak kongreyi aşağılıyor ve hiç bir iyi sonucun ortaya çıkmayacağını dile getiriyordu.²² Böylesi bir yaklaşıma çok sert tepkilerin gelmesi de gecikmedi.

Basındaki tartışmalar süre dursun, kongreye giden adımın atılışı gerçekleşiyordu. Bu doğrultuda 29 Ocak 1912 Pazartesi günü, Germencik Belediye binasında incir üreticilerinin katılımıyla bir toplantı yapılıyordu :

"... *Germencik Belediye dairesinde incir müstahsillerinden mürekkebe olan bir meclis in'ikad etti. Ben eminim ki bu memleket bu mahiyetde surf memleketin mesail-i iktisadiyesini mevzu-u bahs etmek üzere hem mesleklerden mürekkebe olarak teşekkül eden bir meclisi birinci defa olarak görüyor ve işidiyoruz. Bu küçük fakat maksadı itibarıyla büyük ve mühim olan meclis, incir alıcı tröstünün memleketi felakete doğru sürükleyecek meşum olduğunda ittifak (etmiştir)...*"²³

Toplantı hakkında bilgi veren Çallızade Hacı Mustafa Efendi'nin "*bölgenin ekonomik sorunlarını tartışmak üzere toplanmış ilk üreticiler toplantısı*" şeklindeki yorumuna katılmak zorundayız.²⁴ Bu bilgiden başka Germencik'den toplantının yapıldığını ve ilk incirciler kongresine ve dolayısıyla kooperatifleşmeye giden toplantının yapılmasını , 28 Temmuz 1916 tarihinde Germencik'de Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi'nin I. Genel Kurulunda bir konuşma yapan kooperatif yönetim kurulu başkanı Kazım Nuri (Çörüş)'de bildiriyordu:

19 *Ahenk*, 21 Ocak 1912-8 Kanun-ı Sani 1327.

20 Kongreye katılacaklarını bildiren, çoğunluğu İttihat ve Terakki mensubu kişilerin katılım haberleri ve isimleri için bkz. *Ahenk*, 25/26/28 Ocak 1912 ve 1 Şubat 1912.

21 *Ahenk*, 25 Ocak 1912-12 Kanun-ı Sani 1327.

22 *Anadolu*, 4 Şubat 1912-22 Kanun-ı Sani 1327.

23 *Ahenk*, 7 Şubat 1912-25 Kanun-ı Sani 1327.

24 Germencik'de yapılan ilk toplantıdan sonra, Aydın'da gerçekleştirilen incirciler kongresinin de reisliğini yapan Müderris Çallızade Hacı

"... Bundan dört sene evvel ekseriyet-i azası ecnebi olmak ve incir ticaretine bizim ve müstehliklerin zararına şekl-i inhisara sokmak üzere İzmir'de bir sendikanın tesisi bizim az çok hab-ı gafletten uyanmamıza yardım etmiş ve teşkilat-ı hazıranın ilk saiki aleyhimize kurulan bu müthiş dolab olmuştur. Hatırınızda olsa gerek ki biz o sene ... yine bu kasabacıkda (Germencik) ictima ederek çareler taharri etmiş idik."²⁵

29 Ocak 1912'de Germencik'de gerçekleşen toplantı, katılım açısından küçük, ancak amacı itibarıyla Türkiye Sosyo-Ekonomik Tarihi açısından son derece önemli bir toplantıydı. Bu toplantıda beliren sonuç ; İzmir incir tröstünün ülkeyi felakete sürükleyecek bir gelişme olduğu belirlenerek, 4 Şubat 1912 Pazar günü her köyden seçilecek ikişer üyenin katılımıyla oluşturulacak "*İncir Müstahsilleri Kongresi*" nin Aydın'da toplanmasına karar verilmiş ve organizasyonun sağlanması için beş kişi görevlendirilmiştir.²⁶ İncir tröstünün kurulmasıyla miskinlikten uyanan incir üreticisinin tabandan gelen bu girişimi amacına ulaşmış ve 4 Şubat 1912 günü Aydın'da "*İncir Müstahsilleri Kongresi*" toplanmış, kongrenin reisliğini de Müderris Çallızade Hacı Mustafa Efendi üstlenmiştir. Kongre reisi **Ahenk** Gazetesine yazmış olduğu bir makalede kongrenin gerçekleştiğini şöyle betimliyordu :

"... Germencik meclisinde karar verildiği vechle 22 Kanun-ı sani pazar günü kongre (Aydın'da) ictima etdi. Gelecek makalede kongrenin müzakeret ve mukarreratından bahsedilecektir. "²⁷

Müderris Çallızade Hacı Mustafa Efendi, Kongrenin kararlarından yukarıda belirttiğimiz gibi bahsetmekte ise de ; ne yazık ki tüm çabamıza rağmen bu tutanaklara bir türlü ulaşamadık. Bu kongrede alınan kararlarını ne olduğunu tam olarak bilememekle beraber, Türkiye'de ilk Tarım Satış Kooperatiflerinin, İlk Kooperatif Bankacılığının temelini oluşturan ve Tarıf Tarım Satış Kooperatifler Birliğinin anası olan "*Aydın İncir ve Himaye-i Zürra Şirketi*" nin 31 Temmuz 1912'de kuruluş başvurusunun yapılması ve ardından kurulması ; söz konusu şirketin kuruluş kararının bu kongrede alındığı kanısını bizde uyandırmıştır.²⁸

Mustafa Efendi'nin verdiği bilgiyi doğru olarak kabul etmemiz gerekir. Çünkü, konuya ilişkin yapmış olduğumuz araştırmalarda, bu kongreden daha eskiye giden bir "*Ziraat Kongresi*" ne ilişkin bulguya rastlayamadık. Bu toplantılar yöresel olmakla birlikte, Türkiye'deki ilk Ziraat Kongresi olduğu kanısındayız.

25 Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketinin 1. Genel Kurulundaki bu konuşmayı aynen aktaran ; Yunus Nadi (Abalıoğlu), "Milli İktisadın İlk Esaslı Hatvesi, 2.," *Tasvir-i Efkar* ,12 Ekim 1916- 29 Eylül 1332.

26 **Ahenk**, 7 Şubat 1912-25 Kanun-ı Sani 1327.

27 **Ahenk**, 7 Şubat 1912-25 Kanun-ı Sani 1327.

28 Türkiye'de Tarım Satış Kooperatiflerinin, özellikle Tarıf Tarım Satış Kooperatiflerinin anası olan "*Aydın İncir ve Himaye-i Zürra Şirketi*", incir üreticisinin kredi sorunlarını çözmek amacıyla kurulan ilk kooperatif bankası olan "*Milli Aydın Bankası - Tarıfbank*" ve

Kongrenin toplanması ve ardından Ege Bölgesinde kooperasyon felsefesine dayalı olarak kurulan şirketlerin ortaya çıkmasını, üretici tabanından gelen bir örgütlenmenin başarısı olarak değerlendiriyor ve günümüzde de tarım üreticisinin en büyük desteği olan tarım satış kooperatiflerinin varlığını güçlü bir şekilde sürdürmesinin temelinde - her ne kadar siyasal iktidarların baskısıyla ve yanlış uygulamalarıyla zarar ettirilmekteyse de - bu onurlu mücadelenin yapı taşlarının varlığını hissediyoruz.

bankanın kooperatif şirketi olarak faaliyet gösteren "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi"nin kuruluş amaçları ve çalışma esaslarına ilişkin ayrıntılı bilgi, *Tarih Tarih*, s. 41 ve devamında bulunabilir. Ayrıca, Milli Aydın Bankası hakkında kapsamlı bilgi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfının bir projesi çerçevesinde yazmakta olduğumuz ve yakında basılacak olan *Milli Aydın Bankası- Tarihbank Tarihi* adlı kitabımızda bulunabilir.